

คู่มือ ประโยค ป.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดยอรรถ” เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๖ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทฺธโชติสาจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงกึกก้องเดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๙๕๖ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน๖วรรคคือ

อิตตวรรค หมวดว่าด้วยตนในวรรคนี้ เน้นถึงตน คำว่า ตนในที่นี้หมายถึงผู้กระทำ (สยกัตตา) โดยทั่วไป ไม่ได้หมายถึงอดีตหรืออาตมัน ในศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงสอนให้รู้จักรักษาตนด้วยการทำดี ให้รู้จักวางจังหวะของชีวิต การทำหน้าที่ต่อผู้อื่นไม่ควรทำหน้าที่ของตนให้บกพร่อง ก่อนจะสอนคนอื่น ควรพยายามสอนตนให้ได้ก่อน เพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดแก่ตน

โลกวรรค หมวดว่าด้วยโลกเน้นถึงโลก คำว่าโลกมีความหมายหลายอย่าง คือ โลกคือหมู่สัตว์ โลกคือแผ่นดิน โลกคือแผ่นดิน โลกคือภพนี้และภพหน้า โลกคือชั้น ๕ โลกคือชาวโลก โลกคือวิภูทุกข์ โดยมุ่งหมายให้อยู่ในโลกอย่างไม่ประมาท ไม่ควรเป็นคนรักโลก ให้อยู่อย่างมีคุณธรรม จึงจะมีความสุข และทรงสอนให้เห็นความเป็นจริงของโลก

พุทฺธวรรค หมวดว่าด้วยพระพุทฺธเจ้า ในวรรคนี้เน้นถึงพระพุทฺธเจ้าหมายถึงพระพุทฺธเจ้า พุทฺธภาวะ และคำสั่งสอน คำว่า *พระพุทฺธเจ้า* คือผู้ที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และทรงสอนสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ การที่พระพุทฺธเจ้า

ทั้งหลายทรงอุปบัติขึ้นยากยิ่งนัก พุทธภาวะ คือ คุณสมบัติของ พระพุทธเจ้า เช่นทรงกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด มีพระญาณหาที่สุด มิได้ ไม่มีร่องรอยทรงก้าวล่วงมารและเสนามาร สามารถแสดง อิทธิปาฏิหาริย์ได้ เช่น ยมกปาฏิหาริย์ ทรงเป็นสรณะอันเกษม สูงสุดของมนุษย์ เพราะทำให้ถึงความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง และหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงหลักคำสอนสำคัญของ พระพุทธศาสนา กล่าวคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือ คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สุขวรรค หมวดว่าด้วยความสุขในวรรคนี้เน้นถึงวิธีสร้าง ความสุขที่แท้จริงให้แก่ชีวิต คือ ไม่ก่อเวร ไม่ทำตนให้เดือดร้อน กำจัดความกังวล ละความชณะและความพ่ายแพ้ แสวงหาความ สงบ คบหาพระอรียะ อยู่ร่วมกับนักปราชญ์ ไม่คบคนพาล โดย ทรงชี้ให้เห็นว่า การแข่งดีมุ่งจะเอาชนะผู้อื่น ทำให้ไม่มีความสุข ก่อให้เกิดภัยเวรและทรงแสดงถึงสิ่งสุดยอดต่างๆ เช่น ยอดแห่งไฟ : ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี ยอดแห่งทรัพย์ : ความสันโดษเป็นทรัพย์ อย่างยิ่ง

ปิยวรรค หมวดว่าด้วยสิ่งอันเป็นที่รักคำว่าสิ่งเป็นที่รักมี ความหมาย ๒ นัย คือ ๑.ทางโลก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือ หมายถึงกิเลสตัณหา ๒.ทางธรรม หมายถึง บุญกุศล ศีล สมาธิ ปัญญา นิพพาน และทรงสอนวิธีปฏิบัติต่อสิ่งอันเป็นที่รัก

โกธวรรค หมวดว่าด้วยความโกรธเน้นถึงความโกรธ โดย ทรงสอนเรื่องความโกรธ โทษแห่งความโกรธ วิธีละความโกรธ

ประโยชน์ของการละความโกรธ วิธีละความโกรธ คือให้เห็นว่าเป็นโลกธรรม มีมาทุกยุคทุกสมัย เช่น ความโกรธที่เกิดจากถูกนินทาว่าร้าย คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก หน้าที่ของเราคือ สำร่ายกาย วาจา ใจ ไม่ให้กำเริบ ถ้ามีคนโกรธ พึงปฏิบัติตามธรรม ด้วยคำว่า บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ

คู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดย อรรถ” เล่มนี้ แปลโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงเนื้อหาหรือเรื่องราวอรรถกถาว่าด้วยตนมีจำนวน ๑๐เรื่อง ๑๐คาถา คำว่าตนในวรรคนี้ทรงมุ่งตรัสในระดับโลกียะมุ่งหมายถึงผู้กระทำ(สยกัตตา)โดยทั่วไปเช่นในเรื่องโพธิราชกุมารข้อความที่ตรัสว่า “ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ... พึงประคับประคองตนไว้ให้ได้” หมายถึงถ้าเป็นคฤหัสถ์เมื่อรักตนก็ควรทำบุญมีทาน และศีลเป็นต้นถ้าเป็นบรรพชิตก็ควรชวนช่วยทำวัตรปฏิบัติศึกษาปริยัติและเจริญกัมมัฏฐานเป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๕) หรือเช่นในเรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระข้อความที่ตรัสว่า “ตนแลเป็นที่พึงของตน” หมายถึงตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์หรือบรรลุมรรคผลได้ที่พึงคืออหัตตผลได้ไม่มีใครอื่นจะทำให้ได้เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๕)

โลกวรรคหมวดว่าด้วยเรื่องโลก มีจำนวน ๑๑เรื่อง ๑๒คาถา คำว่าโลกในวรรคนี้มีความหมายหลายนัยเช่น ในเรื่องภิกษุหนุ่มโลกหมายถึงโลกคือหมู่มสัตว์หรือโลกคือแผ่นดินในเรื่องพระเจ้าสุทโธทนะเรื่องนางจิญจมาณวิกาเรื่องอสทิสทานและเรื่องนายกาละบุตรของอนาถปิณฑิกเศรษฐีโลกหมายถึงกาลเวลาคือภพนี้และภพหน้าในเรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา๕๐๐รูปเรื่องอภัยราชกุมารเรื่อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเรื่องพระอังกุสิมาเถระโลกหมายถึงโลกคือ
ชั้นที่๕เป็นต้นในเรื่องธิดานายช่างทุกโลกหมายถึงโลกียมหาชนใน
เรื่องภิกษุ๓๐รูปโลกหมายถึงโลกคือวิภวภูมิ (ขุ.ธ.อ. ๖/๓๑-๔๒)

พุทธวรรคหมวดว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้ามีจำนวน ๙ เรื่อง
๑๘ คาถาคำว่าพระพุทธเจ้าหมายถึงผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวงคืออริยสัจ
๔เป็นต้นโดยชอบและด้วยพระองค์เองในวรรคนี้คือใน๔เรื่องแรก
ทรงแสดงสภาวะแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าคือทรงชนะกิเลสได้ไม่
กลับแพ้อีกทรงปราศจากร่องรอยคือราคะโทสะโมหะไร้ตัณหายินดี
ในนิพพานและการที่จะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในโลกได้นั้นยากยิ่ง
กว่าการเกิดการดำรงอยู่และการพึงธรรมของมนุษย์ในเรื่องปัญหา
ของพระอานนทเถระทรงแสดงหลักคำสอนของในเรื่องภิกษุผู้ไม่
ยินดีทรงแสดงว่าสาวกของพระพุทธเจ้าย่อมยินดีในความสิ้นตัณหา
ในเรื่องอัคคีทัตตปุโรหิตทรงแสดงว่าพระรัตนตรัยคือที่พึ่งอันเกษม
ในเรื่องพระอานนทเถระเรื่องภิกษุหลายรูปและเรื่องพระเจดีย์ทอง
ของพระกัสสปทศพลทรงแสดงว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เป็นบุรุษ
อาชาไนยเกิดในตระกูลใดตระกูลนั้นย่อมได้รับแต่ความสุขประสพ
แต่บุญที่มีอาจจะประมาณได้

สุขวรรคหมวดว่าด้วยความสุข มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑ ๒
คาถา คำว่าความสุขในวรรคนี้หมายถึงความไม่มีเวรต่อกันไม่มี
ความเดือดร้อนเพราะกิเลสการละความติดใจในกามคุณ๕ความ
ปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือราคะโทสะและโมหะการอยู่ร่วมกับ
พระอริยะและโดยที่สุดหมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๓๓-๑๓๔) ใน
วรรคนี้นอกจากทรงแสดงถึงความสุขโดยสภาวะต่างๆแล้วยังทรง

แสดงความทุกข์โดยสภาวะที่ตรงกันข้ามกับความสุขอีกด้วยเช่นการ
อยู่อย่างมีเวรต่อกันความหมกมุ่นในกามคุณ๕ เป็นต้น

ปิยวรรคหมวดว่าด้วยสิ่งเป็นที่รักมีจำนวน ๙ เรื่อง ๑ ๒
คาถาคำว่าสิ่งเป็นที่รัก ในวรรคนี้คือในเรื่องบรรพชิตตรูปเรื่อง
กุกุมพีคนใดคนหนึ่งเรื่องนางวิสาขาและเรื่องเจ้าลิจฉวีสิ่งเป็นที่รัก
หมายถึงปิยารมณ์ (อารมณ์ที่น่ารัก) ได้แก่กามคุณ๕ (ขุ.ธ.อ. ๖/
๑๓๐-๑๓๕) เรื่องอนิตถิคนธกุมารสิ่งเป็นที่รักหมายถึงวัตถุกามและ
กิเลสกาม (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๓๘) เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่งหมายถึง
ตัณหาทั้ง๖เรื่องแรกดังกล่าวมาทรงแสดงว่าสิ่งเป็นที่รักเป็นเหตุให้
เกิดความโศกและภัยต่างๆผู้ปราศจากสิ่งเป็นที่รักย่อมไม่มีความโศก
และภัยส่วน๓เรื่องสุดท้ายคือเรื่องเด็กน้อย๕๐๐คนเรื่องพระ
อนาคามีเถระและเรื่องนายนั้นนทียะสิ่งเป็นที่รักหมายถึงปาริสุทธิศีล
๔สัมมาทสฺสนะโลกุตตรธรรม๘อริยสัจ๔ศีลสมาธิปัญญาวิพพาน
และบุญกุศลที่เคยสั่งสมไว้

โกธวรรคหมวดว่าด้วยความโกรธมีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔
คาถาคำว่าโกรธหมายถึงความขุ่นเคืองใจอย่างรุนแรงไม่พอใจอย่าง
รุนแรงในวรรคนี้ทรงแสดงให้เห็นโทษแห่งความโกรธคือความทุกข์
ประโยชน์ของการละความโกรธคือความสุขและวิธีละความโกรธ
เช่นในเรื่องนางอุตตราอุบาสิกาทรงแสดงว่าพึงชนะคนโกรธด้วย
ความไม่โกรธหรือในเรื่องอตุลอุบาสกทรงแสดงว่าโลกธรรมคือสิ่ง
ประจำโลกมีมานานแล้วมิใช่พึงมีทรงสอนให้รู้จักทำใจไม่ให้โกรธว่า
ในโลกนี้คนไม่ถูกนินทาไม่มีและในเรื่องพระฉัพพัคคีย์ทรงสอนให้
สำรวจกายวาจาและใจมิให้กำเริบมีศีลมั่นคงดำรงชีวิตให้ปราศจาก
ข้อตำหนิ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๗๔)